

Przygotowanie do pracy edukacyjnej

Każde szkolenie czy warsztat, a nawet każde spotkanie, w którym dotyka się naszego stosunku do innych, tematu różnorodności, tematu stereotypów i uprzedzeń wymaga od osoby prowadzącej przygotowania. Z jednej strony przygotowanie to będzie dotyczyć konkretnej tematyki, którą chcemy się zająć – różnorodności religijnej, etnicznej lub społecznej. Warto zgromadzić wiedzę – zarówno z książek czy artykułów i jednocześnie warto porozmawiać z osobami należącymi do mniejszości, aby zobaczyć z jakimi problemami te osoby się stykają i posłuchać ich historii.

Z drugiej strony musimy też przyjrzeć się sobie – swoim stereotypom i uprzedzeniom. Ponieważ nikt z nas nie jest wolny od stereotypów, warto krytycznie przyjrzeć się swoim własnym przekonaniom na różne tematy i wystawić je na próbę. Taką próbą może być na przykład wzięcie udziału w jakiejś imprezie organizowanej przez różne organizacje pozarządowe zajmujące się daną tematyką.

Drugą sferą, gdzie możemy mieć pewne stereotypy, jest nasza grupa, dla której będziemy prowadzić zajęcia. Możemy np. wyobrażać ich sobie, jako ludzi zamkniętych na jakąkolwiek wiedzę i nastawionych do nas agresywnie i w związku z tym już na wstępie przyjąć pozycję obronną. Możemy również np. oczekiwać od nich, że na ich poziomie nie powinni już mieć różnych negatywnych przekonań o mniejszościach i obrażać się na nich, jeśli takie będą mieli. Takie nasze postawy mogą utrudnić nam pracę edukacyjną. Jako osoby prowadzące będziemy prawdopodobnie chcieli stworzyć atmosferę bezpieczeństwa oraz wzajemnego szacunku, bo w takiej atmosferze nasi uczestnicy będą bardziej otwarci i łatwiej zakwestionują swoje dotychczasowe przekonania. Trudno nam będzie, mając takie myśli o grupie, tę atmosferę stworzyć. Przede wszystkim jednak warto się do takich myśli przed sobą przyznać i zastanowić, skąd się biorą. Warto też porozmawiać z bardziej doświadczonymi edukatorami/edukatorkami, jak oni/one radzą sobie w takich sytuacjach.

Trzecią sferą, gdzie nawet najbardziej doświadczeni trenerzy i trenerki mają czasem pewne ograniczające przekonania, są nasze własne predyspozycje. Warto z jednej strony oceniać je realistycznie i zdawać sobie sprawę z własnych obszarów do pracy, a z drugiej wierzyć w siebie, swoje własne siły i możliwości. Obszar działania na rzecz równości i różnorodności jest obszarem często trudnym i dlatego nasza wiara, nasza motywacja połączona z otwartością i chęcią uczenia się (także na błędach) jest tutaj bezcenna.

SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W ZAKRESIE PRACY
Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI I PRZEWLEKLE CHORYMI

Przygotowanie do prowadzenia zajęć edukacyjnych, szkoleń czy warsztatów w dziedzinie równości i różnorodności jest więc zarówno pracą nad sobą, jak i pracą nad zebraniem konkretnej wiedzy i metod jej przekazania innym. W naszej publikacji przedstawiamy kilka sprawdzonych ćwiczeń czy metod, z których można skorzystać, prowadząc zajęcia. Trzeba jednak pamiętać, że ćwiczenia te są fragmentami większych całości i od tego, jak zakomponujemy i poprowadzimy całość zajęć czy warsztatu zależeć będzie ich skutek.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

PROJEKT WSPÓLFINANSOWANY PRZEZ UNIĘ EUROPEJSKĄ W RAMACH EUROPEJSKIEGO FUNDUSZU SPOŁECZNEGO.

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Moja historia

Przedstawiam tutaj ćwiczenie, które przeprowadzałam wielokrotnie jako wstęp do mówienia o stereotypach i uprzedzeniach, które dotyczą różne grupy społeczne. Ćwiczenie to prowadziłam w grupach osób dorosłych różnych profesji i było to ćwiczenie, które zawsze wywoływało refleksję i dyskusję nad naszymi postawami wobec innych ludzi.

Ćwiczenie sprawdza się lepiej w małych grupach (do 14 osób), ponieważ wtedy każda z osób uczestniczących ma możliwość aktywnego wzięcia udziału. Można je też przeprowadzać w większej grupie, pamiętając o tym, że nie wszyscy uczestnicy będą mogli się wypowiedzieć. W zależności od wielkości grupy i tego, jak głęboką chcemy mieć dyskusję podsumowującą, zajmuje około godziny.

Zachęcam każdą osobę do przeprowadzenia go najpierw na sobie.

Ćwiczenie polega na tym, że uczestnicy według wskazówek osoby prowadzącej tworzą historię osoby odrzuconej, a następnie omawiają te historie.

Na początku zachęcamy grupę do przypomnienia sobie pewnych zdarzeń:

„Spróbujcie poszukać w Waszej pamięci – może z czasów szkolnych, może z Waszej obecnej pracy – takiej osoby, która była z jakiś powodów inaczej traktowana przez otoczenie, którą coś wyróżniało, która była inna niż reszta. Może z powodu innego koloru skóry, może z powodu tego, że nosiła okulary? Spróbujcie sobie przypomnieć tę sytuację ze szczegółami. Jak się nazywała ta osoba? Jak wyglądała? Czym się wyróżniała? Jak zachowywali się wobec niej koleżanki i koledzy?

Teraz, kiedy już macie w pamięci tę sytuację, spróbujcie wejść na moment w skórę tej osoby i zobaczyć świat tak, jakby ona go mogła widzieć. Spróbujcie dokończyć poniższe zdania w pierwszej osobie. Nie podawajcie nazwiska tej osoby, o której myślicie, a tylko imię lub inicjały.”

Rozdajemy uczestnikom formularz, który został przedstawiony poniżej:

SKUTECZNY MODEL KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI
SZKÓŁ PODSTAWOWYCH W ZAKRESIE PRACY
Z UCZNIAMI NIEPEŁNOSPRAWNYMI I PRZEWLEKLE CHORYMI

MOJA HISTORIA

Nazywam się

Wołają na mnie

Jestem Inny/Inna, ponieważ

.....
.....

Koledzy i koleżanki w stosunku do mnie (zachowują się, mówią, robią):

.....
.....

W związku z tym czuję się:.....

.....
.....

Ważne jest, aby uczestnicy znaleźli prawdziwą osobę w swojej pamięci.

Prawdziwe historie, które opowiadali uczestnicy warsztatów, wyglądały następująco:

Moja historia 1

Nazywam się: Maja

Wołają na mnie: Cyganka, „ta”, wszara

Jestem Inny/Inna ponieważ: jestem Romką, mam ciemniejszą skórę. Moi rodzice są biedni i chodzę w brudnych i podartych ubraniach.

W związku z tym koledzy/koleżanki: mówią, że śmierdzą, popychają mnie na przerwach, przyklejają na krześle gumę do żucia. Nie chcą ze mną rozmawiać, ani nie zapraszają na imprezy. Chłopcy podbiegają i łapią mnie za piersi i pytają, za ile im dam, bo słyszeli, że cyganki są łatwe.

Czuję się: jest mi smutno i źle, mam ochotę uciec z tej szkoły i już nigdy tu nie wracać. Nienawidzę ich wszystkich, bo myślę, że skoro jestem Romką, to mogą mnie tak traktować. Czasem nienawidzę siebie i żałuję, że nie jestem chłopcem. Chciałabym, żeby ci, którzy się ze mnie śmieją, ciężko zachorowali.

Moja historia 2

Nazywam się: Kuba

Wołają na mnie: Słońciu

Jestem Inny/Inna, ponieważ: urodziłem się po porażeniu mózgowym. Wszystko co robię w szkole, przychodzi mi dużo trudniej niż moim koleżankom i kolegom w klasie. Wolniej i niezgrabnie piszę, mam trudność z czytaniem i koncentracją. Potrzebuję pomocy w spakowaniu tornistra, zawiązaniu butów, robieniu ćwiczeń na lekcjach. Najgorszą jednak sprawą jest to, że mam kłopoty z chodzeniem, a wszyscy w mojej klasie grają w piłkę nożną lub ping-ponga. Ja też bardzo interesuję się sportem.

Koledzy i koleżanki w stosunku do mnie (zachowują się, mówią, robią):

Jestem zawsze jako ostatni wybierany do drużyny piłkarskiej. Kłóć się, kto mnie weźmie do drużyny, nikt oczywiście nie chce, bo mogę stać tylko na bramce, a i tak nie obronię większości strzałów. Nie chcą się też ze mną spotykać po lekcjach, nikt mnie nie odwiedza.

W związku z tym czuję się: *Bezwartościowy, gorszy, bez znaczenia, bezradny, bo nie mam wpływu na moje ograniczenia. Czuję się samotny. Widzę, że oni mnie nie chcą, choć czasami starają się tego nie okazywać.*

Prosimy uczestników o przeczytanie historii – wszystkich lub większość. W większości przypadków historie będą smutne, w związku z tym należy się liczyć z tym, że grupa po ćwiczeniu będzie w nastroju refleksyjnym.

Instrukcja:

„Zobaczmy teraz, co wynikło z tego ćwiczenia. Dlaczego bohaterowie/bohaterki naszych historii byli tak traktowani przez innych? Jakie były cechy bohaterów/bohatek, które wywoływały taką a nie inną reakcję otoczenia? Jak zachowywali się wobec nich koledzy i koleżanki? Co czuli nasi bohaterowie/nasze bohaterki?”

Wypisujemy na flipczarcie w 3 kolumnach: cechy bohatera/bohaterki, zachowania innych i uczucia bohatera/bohaterki

Bohaterowie historii prezentowanych przez uczestników warsztatów prowadzonych przez mnie najczęściej wyróżniali się następującymi cechami:

CECHY BOHATERA/BOHATERKI: wygląd fizyczny (kolor skóry, inna waga lub wzrost, sposób poruszania się, ubiór, makijaż), sposób mówienia, wady fizyczne, inwalidztwo, opóźnienie w rozwoju, zdolności (zbyt wysokie lub zbyt niskie), duża wrażliwość, indywidualność (własny styl), orientacja seksualna, przynależność do subkultury, status socjoekonomiczny (biedna rodzina)

ZACHOWANIA INNYCH: przezywanie, ośmieszanie, izolacja, odrzucenie, naznaczenie, agresja fizyczna, brak kontaktów, obgadywanie, plotkowanie, brak współczucia, niechęć, nadmierna koncentracja, robienie z kogoś „kozła ofiarnego”

UCZUCIA BOHATERA/BOHATERKI: poczucie odrzucenia, samotność, irytacja, złość, agresja, poczucie wyjątkowości, żal, smutek, lęk, bezradność, poczucie, że jest się lepszym, chęć zaistnienia, potrzeba akceptacji, wstyd, zagubienie, stres, życie

w napięciu.

Dyskusja: Celem dyskusji jest rozwinięcie refleksji uczestników na temat tego, dlaczego właśnie takie osoby padły ofiarą dyskryminacji, co je spotkało, co w związku z tym przeżywały i jak to je zmieniło, a następnie zastanowienia się nad relacjami pomiędzy osobami, które doznają dyskryminacji i niesprawiedliwego traktowania, a osobami je odrzucającymi oraz rolą świadków – osób, które się temu przyglądają. Refleksje, które pojawiają się po tym ćwiczeniu mogą służyć jako punkt wyjścia do wielu różnych zagadnień związanych z tematyką przeciwdziałania dyskryminacji np. do wprowadzenia tematyki stereotypów i uprzedzeń albo relacji władzy w społeczeństwie.

W dyskusji, którą prowadziłam z uczestnikami warsztatów, najczęściej podnoszono kwestię, że bohatera wyróżniać może każda cecha wyrastająca ponad tzw. „średnią” – zarówno jeśli odstaje na plus (np. świetnie się uczy – jest kujonem), jak odstaje na minus (źle się uczy – jest nieukiem), a więc w zasadzie każda cecha może prowadzić do dyskryminacji. Dodatkowo uczestnicy podkreślali, że posiadanie zdecydowanej większości z nich jest zupełnie od nas niezależne. Nie wybieramy sobie ani płci, ani wieku, ani rodziny, ani miejsca urodzenia i narodowości, ani orientacji seksualnej, zwykle nie mamy wielkiego wpływu na nasz stan zdrowia, wygląd fizyczny, zdolności i status socjoekonomiczny, który najczęściej również dziedziczymy. Zauważano też, że jedne osoby reagują na odrzucenie depresją, smutkiem, izolowaniem się, a inne wręcz przeciwnie starają się w nadziei na akceptację zaspokajać potrzeby innych lub też prowokują, szukają zemsty, są agresywne. Prowadziło to do refleksji nad tym, skąd mogą wynikać pojawiające się czasem agresywne zachowania u osób należących do jakiejś mniejszości oraz do refleksji nad tym, kto w społeczeństwie może być agresywny, a komu nie wolno i że wymaganie od osób należących do mniejszości zawsze właściwego zachowania, kiedy nie wymaga się go od innych grup społecznych jest również przejawem nierównego traktowania.

Następnie w dyskusji sami uczestnicy wprowadzali temat stereotypów i uprzedzeń i przechodziliśmy do omówienia zjawiska dyskryminacji – w jaki sposób nasze przekonania wobec pewnych grup społecznych wpływają na nasze negatywne wobec nich emocje i w jaki sposób nasze negatywne emocje wpływają na nasze negatywne przekonania i w jaki sposób to przejawia się w zachowaniach, czyli prowadzi do dyskryminacji.

Przeprowadzenie tego typu ćwiczenia ułatwia prowadzenie warsztatu antydyskryminacyjnego poprzez to, że uświadamia uczestnikom, że osoby należące do mniejszości są takimi samymi osobami, jak wszyscy inni, że nie są odpowiedzialne za to, że do takiej mniejszości należą oraz że ich zachowania często wynikają z doświadczeń, jakie były ich udziałem od wczesnego dzieciństwa.

Stereotyp

Jeśli chcemy omówić stereotypy dotyczące konkretnej grupy, np. kobiet/mężczyzn albo osób homoseksualnych, polecam krótkie i proste ćwiczenie.

Ćwiczenie w prosty sposób ujawnia tkwiące w nas stereotypy i uprzedzenia. Jego zadaniem jest zaktywizowanie schematu geja, lesbijki, kobiety, mężczyzny czy jakiegokolwiek innego przedstawiciela grupy społecznej.

Dzielimy grupę na kilkusobowe zespoły, którym dajemy po jednej dużej kartce papieru, np. od flipczarta i zestaw mazaków. Prosimy by na kartce narysowali dużą (na całą stronę) schematyczną postać: ludzika z głową, rękami, tułowiem i nogami.

Każdej grupie mówimy, że tematem rysunku będzie reprezentant wybranej przez nas do ćwiczenia grupy społecznej np. lesbijka lub gej. Mówimy, że za chwilę zadamy kilka pytań dotyczących tej osoby, a zadaniem grupy będzie w krótkim czasie w sposób symboliczny (za pomocą obrazków) lub słowami odpowiadać na te pytania.

Ćwiczenie ma charakter projekcyjny i jego celem jest uruchomienie stereotypów tkwiących w każdej osobie, więc warto podkreślić, żeby grupa nie zastanawiała się nad pytaniami, tylko rysowała lub mówiła to, co jako pierwsze przychodzi im na myśl. Ważne też będzie nasze tempo zadawania pytań – musi być szybkie tak, żeby grupy faktycznie nie mogły się nad nimi długo zastanawiać.

W momencie gdy grupy są już gotowe – mają narysowanego schematycznego ludzika i dostali informację do kogo będą odnosili pytania, które im zadamy, przechodzimy do dalszej części ćwiczenia.

Mówimy: „W miejscu głowy narysuj, o czym dana osoba myśli”. Pozostawiamy krótki czas na odpowiedź i po upewnieniu się, że wszystkie grupy zakończyły przechodzimy do kolejnych pytań, które znajdują się poniżej:

„Narysuj:

- **Na głowie – o czym dana osoba myśli;**
- **W miejscu oczu – co ogląda lub co widzi;**
- **W miejscu uszu – co słyszy lub czego lubi słuchać;**
- **W miejscu ust – co mówi;**
- **Na sercu – kogo i co kocha;**
- **Na brzuchu – co je i pije;**
- **Na rękach – co lubi robić;**
- **Na nogach – dokąd chodzi;”**

Po serii proponowanych wyżej pytań warto zadać ostatnie: „Po czym poznam tę osobę?”.

Celem jest, by grupa najlepiej w formie symboli, narysowała najważniejsze jej zdaniem, łatwo zauważalne cechy opisywanej osoby.

Dyskusja

Po zakończeniu ćwiczenia wieszamy wszystkie stworzone rysunki na ścianie blisko siebie, w taki sposób, aby stworzyły one rodzaj galerii. Chodzi o to, aby uczestnicy i uczestniczki mogli/ły odpowiedzieć na pytania, patrząc na wszystkie stworzone obrazy.

Możemy zacząć od omówienia każdego rysunku przez autorów. Dopytujemy o znaczenia poszczególnych symboli na rysunku. Po zakończeniu zadajemy pytania:

- Co łączy te obrazy?
- Jakie są cechy charakterystyczne wszystkich stworzonych obrazów? To pytanie omawiamy, nakierowując uczestników/czki na cechy charakterystyczne stereotypu. Można przyjąć ogólną definicję, że „stereotyp jest to uproszczony i uogólniony obraz jakiejś grupy społecznej wyszczególnionej ze względu na łatwo zauważalną cechę, która stanowi podstawę tożsamości tej grupy.”
- Czy to są wizerunki pozytywne czy negatywne? Najczęściej stworzone obrazy będą miały wydźwięk negatywny, który wzbudza często silne emocje. Warto wprowadzić w tym momencie pojęcie uprzedzenia.

- Kto zna osobiście geja albo lesbijkę? Jeśli ktoś zna, to czy ten gej/ lesbijka spełnia wszystkie kryteria zawarte na rysunku? Niektórzy będą znali, większość pewnie nie. Ważne jest, aby zwrócić uwagę na to, że nawet jak nie znamy to dobrze wiemy np. co gej lub lesbijka je i pije lub o czym myśli?
- Skąd czerpiemy informacje na temat osób homoseksualnych?
- Do jakich grup społecznych czują przynależność lub są społecznie kwalifikowani uczestnicy ćwiczenia (np. studenci psychologii, nauczyciele, kobiety, etc)? Jakie stereotypy ich dotyczą? Czy ktoś z osób w grupie był kiedyś w taki stereotypowy, uproszczony sposób oceniony?
- Jakie funkcje pełnią stereotypy? (np. pomagają porządkować świat, prowadzą do uproszczonych ocen) Warto się wspólnie zastanowić, które z tych funkcji sprawiają, że stereotypy są nam pomocne i w jakich sytuacjach, a w jakich przeszkadzają. Stereotypy, obok negatywnych, spełniają również pozytywne funkcje. Nie ma też możliwości całkiem się ich pozbyć. Bez stereotypów nie moglibyśmy funkcjonować świecie, ciągłe analizowanie wszystkich napływających do nas informacji jest niemożliwe. Ważne jest natomiast, aby „uelastyczniać” nasze stereotypy, być otwartym na nowe doświadczenia i sprawdzać czy wiedza, którą posiadamy jest zgodna z rzeczywistością. Biorąc pod uwagę, że stereotypy prowadzą do pomyłki w ocenie i często są krzywdzące dla innych, taka elastyczność i otwartość poznawcza jest szczególnie ważna dla osób pracujących w zawodach, które polegają na kontakcie z innymi ludźmi.

Ćwiczenie można rozbudować, wprowadzając pytania dotyczące konsekwencji stereotypów i uprzedzeń - dyskryminacji.

Zwróćmy uwagę, że przy omawianiu tego ćwiczenia odnosimy się do stereotypów i uprzedzeń samych uczestników, co może powodować ich reakcje obronne. Warto w związku z tym powstrzymać się od ocen, a przy omówieniu podkreślać społeczne pochodzenie stereotypów. Wszyscy mamy stereotypy i ważne jest nie to, że je „odziedziczyliśmy kulturowo”, tylko co z nimi zrobimy.

Opracowanie:

Marta Abramowicz

Anna Strzałkowska